

Målnummer:	T2133-14	Avdelning:	2
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2014-12-11		
Rubrik:	Ett arrangemang med ett s.k. processbolag har bedömts uteslutande syfta till att kringgå rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader. Ägarna har ansetts skyldiga att svara personligen för motpartens kostnader.		
Lagrum:	1 kap. 3 § aktiebolagslagen (2005:551)		
Rättsfall:	<ul style="list-style-type: none">• NJA 1935 s. 81• NJA 1947 s. 647• NJA 1975 s. 45		

REFERAT

Stockholms tingsrätt

Deloitte AB förde vid Stockholms tingsrätt den talan mot M.H. och J.L. som framgår av tingsrättens dom.

Tingsrätten (chefsrådmannen Anders Dereborg, rådmannen Ann-Sofie Bexell och tingsfiskalen Sophie Welander) anförde följande i dom den 11 mars 2013.

Bakgrund

Allmänt

M.H. var under 1990-talet aktieägare i Arctoskoncernen och J.L. i Fågelbrokoncernen. I koncernerna ingick ett betydande antal bolag vars verksamheter i allt väsentligt avsåg affärer med användande av s.k. CFC-bolag. CFC står för Controlled Foreign Company och innebär att bolaget har skattehemvist i ett lågskatteland med ägare i annat land. Sådana bolag kunde då användas för avancerad skatteplanering. I skattedeklarationerna för taxeringsåren 1995 och 1996 yrkade Arctos och Fågelbro med dotterbolag avdrag för underskott hänförliga till CFC-bolagen. År 1997 genomförde Skatteverket revision hos koncernerna, som utmynnade i att de yrkade underskottsavdragen underkändes av domstol. Samtliga bolag i de två koncernerna försatte i konkurs under åren 1997 och 1998.

Den 25 mars 2004 ansökte konkursbona om stämning mot Deloitte AB (Deloitte) vid Stockholms tingsrätt, mål nr T 4847-04, (huvudmålet) och yrkade att Deloitte skulle förpliktas att till konkursbona betala 64 334 000 kr i skadestånd jämte ränta. Grunden för talan var att Deloitte genom vårdslöshet vid utförandet av skatteuppdrag för bolagen i Arctos och Fågelbro tillfogat vart och ett av bolagen ekonomisk skada motsvarande det yrkade beloppet.

Den 11 november 2004 överlät konkursbona tvisteföremålet till H & L Processor AB (processbolaget) för ett pris om 160 000 kr. Processbolaget tog därmed över konkursbonas talan i målet. Processbolaget anlät som ombud advokaten K.R. vid A1 Advokater och advokaten A.B.

Den 21 mars 2011 meddelade tingsrätten dom i huvudmålet och ogillade processbolagets talan. Processbolaget förpliktades att ersätta Deloitte

rättegångskostnader med 3 342 095 kr vilket motsvarar det belopp som Deloitte yrkar i detta mål efter avdrag med 50 000 kr avseende rättegångskostnader som Deloitte förpliktades att ersätta processbolaget för.

Den 29 mars 2011 försattes processbolaget i konkurs på egen begäran.

Processbolaget och dess verksamhet

Processbolaget registrerades den 18 maj 2004 och var ett lagerbolag till dess att svarandena förvärvade bolaget. De infördes den 5 augusti 2004 i aktieboken för 500 aktier vardera. Enligt bolagsordningen var ändamålet med verksamheten att bedriva bl.a. finansiella tjänster, handel med värdepapper och legala skadeståndsprocesser samt därmed förenlig verksamhet. M.H. var styrelseledamot och J.L. suppleant i bolaget. Båda hade rätt att var för sig teckna bolagets firma. Aktiekapitalet uppgick till 100 000 kr. Den enda verksamhet som kom att bedrivas i processbolaget var rättsprocessen mot Deloitte. Bolaget hade inte några anställda. Samtliga angivna förhållanden bestod till konkursutbrottet.

Under tiden som huvudmålet pågick i tingsrätten framkom att processbolaget hade förbrukat mer än hälften av sitt aktiekapital och att åtgärder enligt 25 kap. aktiebolagslagen inte hade vidtagits. Bolagets revisor lämnade den 29 juni 2010 en oren revisionsberättelse för verksamhetsåret 2009. Därefter upprättades en kontrollbalansräkning per den 31 juli 2010 som visade att aktiekapitalet hade återställts genom att fordringar mot två till svarandena närliggande bolag tagits upp som tillgångar i balansräkningen.

Den 17 augusti 2010 fakturerades de två närliggande bolagen för dessa fordringar, totalt 306 875 kr. Den 18 respektive 21 oktober samma år betalade bolagen sammanlagt 300 000 kr till processbolaget. Dagen efter överfördes motsvarande summa som ett a conto-belopp till A1 Advokater. Den 29 november 2010 hade advokat K.R. utfört arbete i huvudmålet så att endast 212 kr av a conto-beloppet återstod.

Vid årsskiftet 2010/2011 återstod 3 101 kr av processbolagets aktiekapital enligt bokföringen. Den 5 januari 2011 tillfördes processbolaget sammanlagt 300 000 kr från svarandenas två närliggande bolag. Beloppen avsåg betalning av fakturor utställda den 5 november 2010. Den 7 januari 2011 betalade processbolaget 300 000 kr till A1 Advokater.

När bolaget försattes i konkurs fanns en brist i processbolagets konkursbo på 3 286 261 kr. Orsaken till obeståndet var Deloitte's fordran mot bolaget som uppkommit genom tingsrättens dom i huvudmålet.

Yrkanden m.m.

Deloitte har yrkat att tingsrätten i första hand ska förplikta M.H. och J.L. att solidariskt till Deloitte dels betala 3 292 095 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 21 mars 2011 till dess betalning sker, dels solidariskt ersätta Deloitte för dess rättegångskostnad.

Deloitte har i andra hand yrkat att tingsrätten ska förplikta M.H. ensam att till Deloitte dels betala 3 292 095 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 21 mars 2011 till dess betalning sker, dels att han ska ersätta Deloitte för dess rättegångskostnad.

M.H. har bestritt käromålet. Han har inte vitsordat något belopp som skäligt i och för sig. Sättet att beräkna räntan har dock vitsordats. M.H. har yrkat ersättning för sin rättegångskostnad.

J.L. har bestritt käromålet. Han har även bestritt solidariskt betalningsansvar med M.H. Han har inte vitsordat något belopp som skäligt i och för sig. Sättet att beräkna räntan har dock vitsordats. J.L. har yrkat ersättning för sin

rättegångskostnad.

Grunder

Deloitte

Genom tingsrättens lagakraftvunna dom i huvudmålet är processbolaget skyldigt att till Deloitte betala det yrkade beloppet. Beloppet är fortfarande obetalt. I första hand görs gällande att svarandena som ägare med bestämmande inflytande över och företrädare i processbolaget är solidariskt och personligen betalningsansvariga för detta belopp på grund av principen om ansvarsgenombrott. I andra hand görs gällande att M.H. har ett personligt betalningsansvar för det yrkade beloppet enligt bestämmelserna i 25 kap. aktiebolagslagen.

Ansvarsgenombrott

Konkursbona har vårdslöst väckt talan mot Deloitte i huvudmålet. Talan har övertagits och vidmakthållits av processbolaget som varit väl medvetet om att vinstchanserna i målet vägda mot risken att behöva betala rättegångskostnader borde ha avhållit processbolaget. Det är bl.a. vårdslöst att stämma fel part och vidmakthålla en sådan talan. Deloitte har ofrivilligt blivit part i en kostsam rättsprocess och tvingats att fullfölja denna med en motpart som inte haft tillräckliga kapitalresurser och som avsiktligt gjort sig insolvent för att undandra sig ansvar för Deloitte's rättegångskostnader.

Det enda syftet med processbolaget har varit att driva en rättsprocess mot Deloitte på Deloitte's bekostnad och att primärt tillgodose svarandenas personliga intressen. Vidare har svarandena haft ett bestämmande inflytande över bolaget och bolaget har saknat anställda. Processbolaget har därmed varit osjälvständigt i förhållande till ägarna. Processbolaget har saknat inkomstbringande affärsverksamhet i övrigt och har inte heller tillförts nämnvärda medel utöver aktiekapitalet. De intäkter som genererats kommer från fakturor ställda till närstående bolag till svarandena i tiden innan en ny ombudsfaktura förfallit till betalning. Intäkterna rann således rakt igenom bolaget. Det har inte funnits någon avsikt att upprätthålla tillräckligt med kapital i bolaget. Dessutom har processbolaget varit underkapitaliserat för sin verksamhet. Processbolagets aktiekapital har också varit förbrukat under verksamhetsåret 2009 och vid årsskiftet 2010/2011. Vid det senare tillfället har aktiekapitalet inte återställts. Sedan Deloitte vunnit framgång i huvudmålet har processbolaget på egen begäran försatts i konkurs utan tillgångar. Den verkliga avsikten med processbolaget har således varit att svarandena ska undgå personligt betalningsansvar för rättegångskostnaderna i huvudmålet.

Personligt betalningsansvar enligt bestämmelserna i 25 kap. aktiebolagslagen

Aktiekapitalet i processbolaget uppgick till 100 000 kr. Vid årsskiftet 2010/2011 återstod endast 3 101 kr av aktiekapitalet, vilket innebar att mer än hälften av aktiekapitalet var förbrukat. M.H. var styrelseledamot i processbolaget och hade skäl att anta att en kapitalbrist förelåg. Han var därmed skyldig att upprätta en kontrollbalansräkning, men det har han inte gjort. Han har därmed från årsskiftet 2010/2011 varit personligt betalningsansvarig för processbolagets förpliktelser enligt 25 kap. 13 och 18 §§ aktiebolagslagen. Detta ansvar kvarstod den 21 mars 2011 när Deloitte's fordran uppkom genom tingsrättens dom i huvudmålet.

M.H.

Ansvarsgenombrott

Det bestrids att det föreligger förutsättningar för ansvarsgenombrott. Det finns inget otillbörligt i konkursbonas beslut att väcka talan mot Deloitte. Konkursförvaltarna hade innan talan väckts, i samråd med tillsynsmyndigheten,

bedömt att konkursbona skulle kunna vinna framgång med en skadeståndsprocess mot Deloitte. Det finns heller inget otillbörligt i processbolagets förvärv av tvisteföremålet. Han och J.L. blev tillfrågade av konkursförvaltaren om att överta tvisteföremålet, vilket de accepterade efter juridisk rådgivning från advokat A.B. Denne bedömde att rättegångskostnaderna i målet inte skulle överstiga 400 000 kr. På grund av Deloitte:s sätt att föra processen blev dock rättegångskostnaderna mycket högre. Deloitte har under processen i huvudmålet varit medvetet om bolagets kapitalställning, men har ändå valt att fortsätta processen.

Han och J.L. har tidigare samarbetat och avsåg att driva annan verksamhet i bolaget om bolaget vann rättsprocessen mot Deloitte. Till följd av processens omfattning kom dock tyngdpunkten i verksamheten att avse denna rättsprocess. Processbolaget var generellt inte underfinansierat för sin verksamhet. När det uppmärksammats att processbolaget varit underkapitaliserat har kapitaltillskott skett i god ordning och aktiekapitalet återställts.

Personligt betalningsansvar enligt bestämmelserna i 25 kap. aktiebolagslagen

Det vitsordas att det förelåg en kapitalbrist vid årsskiftet 2010/2011. Däremot bestrids att han hade skäl att anta detta. Han har därför inte varit skyldig att upprätta kontrollbalansräkning i processbolaget och är därför inte heller personligt betalningsansvarig för Deloitte:s fordran på rättegångskostnader. Vidare ingavs konkursansökan omgående efter att det stod klart att processbolaget inte skulle kunna betala Deloitte:s fordran.

Jämkning

Om tingsrätten skulle finna att han har ett personligt betalningsansvar enligt någon av de åberopade grunderna ska det yrkade beloppet jämkas avsevärt, i första hand till noll kronor, eftersom det yrkade beloppet är oskäligt betungande för en privatperson.

J.L.

Det bestrids att det föreligger förutsättningar för ansvarsgenombrott. Det finns inget otillbörligt i konkursbonas beslut att väcka talan mot Deloitte. Konkursförvaltarna hade innan talan väckts, i samråd med tillsynsmyndigheten, bedömt att konkursbona skulle kunna vinna framgång med en skadeståndsprocess mot Deloitte. Det finns heller inget otillbörligt i processbolagets förvärv av tvisteföremålet. Han och M.H. blev tillfrågade av konkursförvaltaren om att överta tvisteföremålet, vilket de accepterade efter juridisk rådgivning från advokat A.B. Denne bedömde att rättegångskostnaderna i målet inte skulle överstiga 400 000 kr. På grund av Deloitte:s sätt att föra processen blev dock rättegångskostnaderna sedan mycket högre. Deloitte har under processen i huvudmålet varit medvetet om bolagets kapitalställning, men har ändå valt att fortsätta processen.

Han och M.H. har tidigare samarbetat och såg en möjlighet att starta ett nytt samarbete om processbolaget vann processen mot Deloitte. Till följd av processens omfattning kom dock tyngdpunkten i verksamheten att avse denna rättsprocess. Bolaget har haft en egen förvaltning genom M.H:s engagemang och då bolaget haft en ekonomiansvarig. Processbolaget var generellt inte underfinansierat för sin verksamhet. När det uppmärksammades att processbolaget var underkapitaliserat har kapitaltillskott skett i god ordning och aktiekapitalet återställts.

Om tingsrätten skulle finna att det finns förutsättningar för ansvarsgenombrott ska han ändå inte vara solidariskt betalningsansvarig med M.H. eftersom de har haft olika roller i processbolaget. Han har endast varit en passiv aktieägare och har inte haft något bestämmande inflytande i bolaget. Han har endast deltagit i en handfull informationsmöten under bolagets verksamhetstid. Han har förlitat

sig på de råd som bolaget fått från A.B.

Jämkning

Om tingsrätten skulle finna att han har ett personligt betalningsansvar ska det yrkade beloppet jämkas i första hand till noll kronor och i andra hand till skäligt belopp, dock högst 50 000 kr, eftersom han förlitat sig på de juridiska råd han fått och beloppet är orimligt med hänsyn till att han endast varit en passiv aktieägare.

Deloitte

Det yrkade beloppet är skäligt. Det saknas vidare lagligt stöd för jämkning eftersom talan grundar sig på reglerna om personligt betalningsansvar och inte skadeståndsskyldighet.

Domskäl

Deloitte har åberopat skriftlig bevisning. På svarandenas begäran har vittnesförhör hållits med advokat A.B., som företrädde processbolaget i huvudmålet.

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att de faktiska omständigheterna i målet är ostridiga mellan parterna och att tingsrättens prövning därför närmast handlar om att göra en rättslig bedömning av förhållandena kring processbolaget och dess verksamhet.

Ansvarsgenombrott

En aktieägare har normalt inte något personligt betalningsansvar för aktiebolagets förpliktelser, se 1 kap. 3 § aktiebolagslagen. I stället finns i aktiebolagslagen kapitalskyddsregler som ska säkerställa att borgenärerna inte drabbas av att aktieägarna saknar personligt betalningsansvar. Dessa regler har dock inte alltid gett borgenärerna ett tillfredsställande skydd. I rättspraxis har därför aktieägare i vissa fall ålagts ett personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser utan uttryckligt stöd i lagen, s.k. ansvarsgenombrott.

Principen om ansvarsgenombrott ska tillämpas mycket restriktivt och kan komma ifråga endast i sådana fall där ägare på ett stötande sätt använt bolagsformen för att minimera sin egen ersättningsskyldighet och där bolaget utrustats med helt otillräckliga kapitalresurser (se Johansson m.fl., Aktiebolagslagen, 1 januari 2012, Zeteo, kommentaren till 1 kap. 3 §). Omständigheter som kan motivera ansvarsgenombrott är att bolaget inte har haft något självständigt affärsmässigt syfte, inte haft någon självständig förvaltning och att det har varit underkapitaliserat i förhållande till sin verksamhet (se NJA 1947 s. 647, RH 2011:24 och Rodhe i Festskrift till Jan Hellner 1984 s. 481 ff).

Bolagen i M.H:s och J.L:s koncerner gick i konkurs till följd av att yrkade underskottsavdrag i skattedeklarationerna inte godkänkts. Konkursbona bedömde att Deloitte orsakat bolagen skada på grund av vårdslös skatterådgivning och väckte därför skadeståndstalan mot Deloitte. Om konkursbona hade vunnit framgång med denna talan skulle de ha tillförts betydande medel vilket i förlängningen även skulle ha gynnat M.H. och J.L. som ägare till bolagen i konkurs. Svarandena hade därför ett stort eget ekonomiskt intresse av att en process fördes mot Deloitte. De förvärvade också processbolaget i huvudsakligt syfte att driva processen mot Deloitte vidare. De avsåg inte, såvitt framkommit, att driva någon annan verksamhet i bolaget om inte bolaget vann processen mot Deloitte.

Processbolaget har inte haft någon egentlig affärsverksamhet och inte heller några anställda. Den enda verksamhet som förekommit har bestått av transaktioner och överföringar som syftat till att täcka bolagets

ombudskostnader i huvudmålet. Deloitte har pekat på två sådana tillfällen. Processbolaget har vid dessa tillfällen ställt ut fakturor till två bolag som är närstående till svarandena. Endast några dagar efter att dessa fakturor betalats har ombudet fakturerat processbolaget ett belopp som motsvarar vad de närstående bolagen precis inbetalat. Det är härigenom tydligt att det inte har funnits något affärsmässigt syfte med processbolagets verksamhet utan att bolaget endast använts som en osjälvständig mellanhand mellan svarandena och deras ombud i rättsprocessen. Det är uppenbart att bolaget saknat ett självständigt affärsmässigt syfte och en självständig förvaltning.

M.H. och J.L. har inte heller utrustat bolaget med tillräckligt kapital för att täcka vare sig de löpande ombudskostnaderna eller de kostnader som oundvikligen skulle uppstå vid en eventuell förlust i rättegången mot Deloitte. Även om svarandena inledningsvis trodde att rättegångskostnaderna inte skulle överstiga 400 000 kr måste de efter en tid ha förstått att processen skulle kräva betydligt mer kapital. Bolaget har i avsaknad av annan verksamhet varit helt beroende av att svarandena tillskjutit medel till bolaget, vilket de också har gjort. De synes dock inte ha gjort några mer omfattande tillskott utan endast ha tillskjutit så mycket som krävts för att täcka den närmaste tidens utgifter i form av ombudskostnader. Dessutom har bolaget vid två tillfällen förbrukat mer än hälften av aktiekapitalet, vilket i sig innebär att de kapitaltäckningsregler i aktiebolagslagen som syftar till att skydda bolagets borgenärer har åsidosatts. Bolaget har också försatts i konkurs endast åtta dagar efter att domen i huvudmålet meddelades. Dessa omständigheter visar sammantaget att bolaget varit kraftigt underfinansierat i förhållande till den verksamhet som bedrivits.

Genom att fortsätta processen mot Deloitte trots att processbolaget varit kraftigt underkapitaliserat har Deloitte utsatts för en stor ekonomisk risk av svarandena samtidigt som de själva varit skyddade från ekonomisk risk. Deloitte har som svarande i huvudmålet inte haft någon möjlighet att undvika rättegången. Deloitte har inte heller haft någon skyldighet att anpassa sin processföring till processbolagets ekonomiska förutsättningar. Vad A.B. uppgett om att Deloitte genom sin processföring orsakat de höga rättegångskostnaderna saknar därför betydelse.

Svarandenas sätt att använda processbolaget är ett sådant otillbörligt förfarande som i den allmänna omsättningens intresse saknar berättigande. Om sådana förfaranden accepteras riskerar borgenärernas förtroende för aktiebolaget som motpart att urholkas, vilket i sin tur skulle innebära att aktiebolagsformen förlorar den användbarhet och attraktivitet den har i affärlivet. Det finns därför förutsättningar att sätta aktiebolagslagens regler om skydd mot personligt betalningsansvar åt sidan.

Frågan som tingsrätten därefter har att bedöma är om M.H. och J.L. haft ett sådant bestämmande inflytande över processbolaget att de ska åläggas personligt betalningsansvar.

M.H. har varit ägare till hälften av aktierna i processbolaget och ensam styrelseledamot. Han har därmed haft ett sådant bestämmande inflytande över processbolaget och dess verksamhet att han ska åläggas personligt betalningsansvar för processbolagets skuld till Deloitte.

J.L. har varit ägare till den andra hälften av aktierna i bolaget. Han har haft rätt att ensam teckna bolagets firma, även om han endast varit suppleant. Av A.B:s uppgifter framgår att det främst var J.L. som var engagerad i de inledande diskussionerna när processbolaget skulle förvärva tvisteför målet från konkursbona. Dessutom har till J.L. närstående bolag varit delaktigt i att tillskjuta medel till bolaget, som kort därefter använts för att betala processbolagets ombud. Han har därför enligt tingsrättens mening haft ett sådant bestämmande inflytande över bolagets verksamhet att han ska åläggas ett eget personligt betalningsansvar solidariskt med M.H.

Betalningsansvaret gäller ersättning för rättegångskostnader. Det har inte sin

grund i några skadeståndsrättsliga bestämmelser eller principer. Inte heller är det fråga om tillämpning av något avtalsvillkor. Det saknas därför lagliga förutsättningar att jämka det yrkade beloppet.

Personligt betalningsansvar enligt 25 kap. aktiebolagslagen

Även om tingsrätten funnit att käromålet ska bifallas redan på förstahandsgrunden vill tingsrätten tillägga följande avseende den av Deloitte åberopade andrahandsgrunden gentemot M.H.

När det finns skäl att anta att bolagets eget kapital understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet ska styrelsen genast upprätta och låta bolagets revisor granska en första kontrollbalansräkning. Om styrelsen underlåter det inträder en ansvarsperiod där styrelsens ledamöter solidariskt svarar för de förpliktelser som uppkommer i bolaget under tiden därefter. Ansvarsperioden upphör först när en kontrollbalansräkning som visar att det finns full täckning för aktiekapitalet granskats av revisor och lagts fram på bolagsstämman, då frågan om likvidation hänskjutits till domstol eller då likvidation har beslutats. En styrelseledamot kan undgå personligt betalningsansvar genom att visa att han inte har varit försumlig. (Se 25 kap. 13, 18 och 20 §§ aktiebolagslagen.)

Det är ostridigt att processbolagets egna kapital understeg hälften av det registrerade aktiekapitalet vid årsskiftet 2010/2011 och att M.H. inte låtit upprätta någon kontrollbalansräkning därefter. Ansvarsperioden har således inträtt vid årsskiftet 2010/2011 och upphört först då processbolaget försatts i konkurs. Deloitte's fordran har uppkommit under denna tid.

Frågan är då om M.H. haft skäl att anta att det förelåg en kapitalbrist. Det är styrelsens ansvar att kontinuerligt ha kontroll över bolagets ekonomiska ställning. Processbolaget har haft en mycket begränsad verksamhet, vilket underlättat möjligheterna för M.H. att utöva denna kontroll. Bolaget hade endast sex månader innan den aktuella kapitalbristen uppkom haft en kapitalbrist, som dock återställts. I slutet av år 2010 företogs också flera affärshändelser i bolaget som gett M.H. anledning att kontrollera bolagets ekonomiska ställning. Den 29 november 2010 redovisade A1 Advokater att endast 212 kr återstod av det a conto-belopp som processbolaget hade inestående hos advokatbyrån. Den 22 december fakturerade advokat K.R. för utfört arbete med 300 000 kr. Samma dag upprättades också processbolagets kostnadsräkning om 2,5 miljoner kr i huvudmålet.

M.H. hade således om han hållit sig informerad om ekonomin i bolaget haft skäl att anta att det fanns en kapitalbrist i bolaget. Han är därmed personligt betalningsansvarig för processbolagets skuld till Deloitte om han inte kan visa att han inte varit försumlig. M.H. har inte åberopat någon bevisning till stöd för detta och den utredning som finns i målet ger inte heller stöd för att han inte skulle ha varit försumlig. M.H. ska därför anses personligt betalningsansvarig för processbolagets skuld till Deloitte. Det saknas lagligt stöd i 25 kap. aktiebolagslagen för att jämka betalningsansvaret.

- - -

Domslut

1. M.H. och J.L. ska solidariskt till Deloitte AB betala 3 292 095 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 21 mars 2011 till dess betalning sker.

2. - - -

Svea hovrätt

M.H. och J.L. överklagade i Svea hovrätt och yrkade att hovrätten skulle ogilla Deloitte's talan i tingsrätten.

Även Deloitte överklagade och framställde yrkanden angående rättegångskostnaderna.

Parterna motsatte sig varandras yrkanden.

Hovrätten (hovrättsråden Sven Jönsson och Ulrika Stenbeck Gustavson, adjungerade ledamoten Marie-Louise Pettersson samt tf. hovrättsassessorn Martin Prosell, referent) anförde följande i dom den 20 mars 2014.

Hovrättens domskäl

- - -

Hovrättens bedömning

Hovrätten instämmer i tingsrättens bedömning att Deloitte's talan ska bifallas på deras i första hand framställda grund mot M.H. och J.L. Med hänsyn till detta behöver inte hovrätten ta ställning till Deloitte's i andra hand framställda grund mot M.H. Oavsett om det i sig är möjligt att jämka ersättning som ska utgå vid ansvarsgenombrott konstaterar hovrätten att varken M.H. eller J.L. har framfört något förhållande som enligt hovrätten skulle kunna föranleda jämkning. Någon ändring i tingsrättens dom i denna del ska därför inte ske.

- - -

Hovrättens domslut

Hovrätten ändrade tingsrättens dom endast i fråga om rättegångskostnaderna.

Högsta domstolen

M.H. och J.L. överklagade och yrkade att HD i första hand skulle ogilla Deloitte's talan och i andra hand jämka ersättningsskyldigheten.

Deloitte motsatte sig att hovrättens dom ändrades.

HD meddelade prövningstillstånd beträffande frågan om M.H. och J.L. var ersättningsskyldiga gentemot Deloitte enligt principerna om ansvarsgenombrott. Målet i övrigt förklarades vilande.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Riikka Liljenfeldt, föreslog i betänkande att HD skulle meddela följande dom.

Domskäl

Bakgrund

I punkterna 1-5 redovisades bakgrunden till tvisten och vad som hade förekommit vid tingsrätten och i hovrätten.

Frågan i målet

6. Frågan i målet är om M.H. och J.L. är ersättningsskyldiga gentemot Deloitte enligt principerna om ansvarsgenombrott.

Om ansvarsgenombrott

7. En grundläggande princip för aktiebolaget som bolagsform är att delägarna som huvudregel inte har något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser. Detta framgår av 1 kap. 3 § första stycket aktiebolagslagen (2005:551). Tanken är att bolagsformen ska möjliggöra för aktieägarna att

driva näringsverksamhet utan att riskera mer än det kapital de ursprungligen satsat och senare tillskjutit. På det viset blir det möjligt att få till en finansiering även av företagsinitiativ som kan uppfattas som riskfyllda eller osäkra, vilket är en viktig förutsättning för näringslivets utvecklingsmöjligheter (se prop. 2004/05:85 s. 196 ff. och 207).

8. Samtidigt är det angeläget att bolagsformen inte förlorar i attraktivitet och användbarhet till följd av att borgenärerna upplever sina chanser till att få betalt för fordringar av ett aktiebolag som alltför osäkra. För att säkerställa att så inte ska bli fallet balanseras friheten från personligt ansvar av bestämmelser som sätter gränser för hur ett aktiebolags tillgångar får användas och om att det i bolaget måste finnas en viss marginal mellan tillgångar och skulder. Om bestämmelserna inte efterföljs av bolagets delägare och funktionärer kan dessa bli personligt ansvariga för bolagets förpliktelser (se t.ex. 17 kap. 6-7 §§ och 25 kap. 18-19 §§ aktiebolagslagen).

9. Utöver dessa lagreglerade undantag från principen om aktieägarnas frihet från personligt betalningsansvar har det även förekommit i rättspraxis att delägare och andra funktionärer i bolag och andra former av associationer utan konkret lagstöd ålagts att bära det ekonomiska ansvaret för bolagets eller associationens förpliktelser eller i övrigt ansetts omfattas av skyldigheter som gäller för ett bolag (se främst NJA 1947 s. 647, men även NJA 1935 s. 81, NJA 1942 s. 473, NJA 1975 s. 45, NJA 1982 s. 244 och NJA 1993 s. 188 samt RH 2011:24). Regeringen har också, trots att den inte funnit det lämpligt att införa lagregler om ansvarsgenombrott, betonat att det ställningstagandet inte innebär något hinder för domstolarna att tillämpa och vidareutveckla principerna om ansvarsgenombrott i praxis (se prop. 2004/05:85 s. 205 ff.).

10. De förhållanden som i praxis och doktrin ansetts vara av betydelse för att bedöma om det finns skäl att ålägga delägare eller andra funktionärer personligt betalningsansvar för en förpliktelse har varit att bolaget eller associationen inte haft något självständigt affärsmässigt syfte eller någon självständig förvaltning och att det förekommit en underkapitalisering i förhållande till den verksamhet som har bedrivits. Även omständigheter som vilken typ av rättsförhållande mellan bolaget och dess borgenär det varit fråga om, borgenärens kännedom eller möjlighet att skaffa sig kännedom om de förhållanden som görs gällande som skäl för att en ansvarsgenombrottsituation påstås föreligga samt vilket inflytande delägarna haft över bolagets verksamhet har ansetts vara av betydelse när bedömningen ska göras. (Se t.ex. Jan Andersson, Kapitalskyddet i aktiebolag, 6:e upplagan 2010, s. 286 f., Svante Johansson, Svensk associationsrätt i huvuddrag, 11:e omarbetade upplagan 2014, s. 246 ff., Knut Rodhe, Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, Festskrift till Jan Hellner, 1984, s. 486 f. och Torsten Sandström, Svensk aktiebolagsrätt, 24:e upplagan 2014, s. 343 ff.)

11. Att en eller flera av de nämnda omständigheterna är för handen innebär dock inte per automatik att det finns skäl att ålägga ett bolags ägare personligt ansvar för bolagets skulder. Sådana omständigheter kan förekomma eller uppkomma även utan att situationen behöver vara så pass speciell att ett frångående av principen om frihet från personligt betalningsansvar är motiverat.

12. För att en ansvarsgenombrottsituation ska anses föreligga bör det krävas att det sätt på vilket ett bolags verksamhet har bedrivits framstår som ett tydligt fall av missbruk av bolagsformen för andra ändamål än de som motiverat det begränsade ekonomiska ansvar som bolagsformen erbjuder. För att avgöra om så är fallet får en helhetsbedömning av de förhållanden under vilka bolagets verksamhet bedrivits och vad som i övrigt framkommit om bolaget och dess verksamhet göras. Vid denna bedömning ska förhållanden som kapitalisering, självständighetsgrad, delägarnas möjligheter att påverka verksamheten och arten av relation till borgenären vägas in.

Bedömningen i detta fall

13. M.H. och J.L. har varit processbolagets enda två delägare och det har framkommit att de båda under rättsprocessen varit involverade i denna genom kontakter med bolagets ombud samt genom att dem närstående bolag vid flera tillfällen under processens gång tillskjutit medel för täckande av bolagets egna ombudskostnader. De får därmed båda anses ha haft ett bestämmande inflytande över bolagets verksamhet alldeles oavsett vilken roll de haft som bolagsfunktionär och oavsett att ingen av dem ensam varit majoritetsägare till bolaget.

14. M.H. och J.L. förvärvade processbolaget några månader före det att bolaget köpte processföremålet av konkursbona. Någon annan verksamhet än rättsprocessen har inte drivits i bolaget och de ekonomiska transaktioner som ägt rum har uteslutande rört bolagets egna ombudskostnader, varvid inbetalningar till bolaget tids- och beloppsmässigt sammanfallit med att betalning erlagts till ombudet. Bolaget har, utöver aktiekapitalet, inte vid något tillfälle försetts med mer kapital än att det vid varje tillfälle kunnat betala de egna processkostnader som löpande uppstått. Inget har framkommit som tyder på att det funnits någon plan för hur kostnader som kunde uppstå i händelse av att man förlorade rättsprocessen skulle betalas eller några ekonomiska resurser hos bolaget för att täcka dessa. Den verksamhet som bedrivits har således inte varit någon sådan egentlig näringsverksamhet i omsättningens intresse som aktiebolaget som bolagsform är tänkt att möjliggöra. I stället har bolaget utgjort ett medel för M.H. och J.L. att kunna driva rättsprocessen mot Deloitte utan risk för negativa ekonomiska konsekvenser för egen del, men med bibehållen möjlighet att få del av de ekonomiska fördelarna vid en eventuell vinst.

15. Deloitte å sin sida har i egenskap av svarande i processen saknat val i fråga om att ge sig in i de ekonomiska mellanhavanden med processbolaget som en domstolsprocess innebär. Även om processen haft sin grund i avtalsrelationen mellan Deloitte och de bolagskoncerner M.H. och J.L. varit delägare i är situationen inte sådan att den kan jämföras med den då en borgenär inför ett avtals ingående haft möjlighet att skaffa sig kunskap om gäldenären och dennes ekonomiska förutsättningar att fullgöra avtalsförpliktelser.

16. Med beaktande av vad som har framkommit står det klart att M.H:s och J.L:s sätt att använda bolaget utgjort ett sådant klart fall av illojalt missbruk av aktiebolaget som bolagsform att det finns förutsättningar att med stöd av principerna om ansvarsgenombrott ålägga dem ersättningsskyldighet gentemot Deloitte.

Övriga frågor

17. Det finns inte skäl att meddela prövningstillstånd i målet i övrigt. Hovrättens domslut i den delen ska alltså stå fast.

- - -

Domslut

HD förklarar att M.H. och J.L. är ersättningsskyldiga gentemot Deloitte AB enligt principerna om ansvarsgenombrott.

HD meddelar inte prövningstillstånd i målet i övrigt. Hovrättens domslut står därmed fast.

HD (justitieråden Stefan Lindskog, Kerstin Calissendorff, Göran Lambertz, referent, Dag Mattsson och Anders Eka) meddelade den 11 december 2014 följande dom.

Domskäl

Bakgrund och prejudikatfrågan

1. M.H. och J.L. förvärvade i augusti 2004 hälften var av ett lageraktiebolag med ett aktiekapital om 100 000 kr. M.H. utsågs till styrelseledamot i bolaget och J.L. till suppleant, båda med ensam firmateckningsrätt. Bolagets firma bestämdes till H & L Processor AB (Processorbolaget).

2. M.H. och J.L. hade tidigare haft ägarintressen i bolag som drabbades av betydande skattetillägg. Deloitte hade varit rådgivare med avseende på de transaktioner som föranledde skattebelastningen. Bolagen hade försatts i konkurs, och konkursbona väckte talan mot Deloitte med yrkande om drygt 64 miljoner kr i skadestånd. I november 2004 förvärvade Processorbolaget tvisteföremålet från konkursbona.

3. I mars 2011 meddelade tingsrätten dom i målet och ogillade Processorbolagets talan. Bolaget förpliktades ersätta Deloitte för rättegångskostnader med 3 342 095 kr. Någon vecka senare försattes Processorbolaget i konkurs på egen begäran.

4. Vid konkurstidpunkten fanns det en brist motsvarande lite knappt samma summa som den fordran på ersättning för rättegångskostnader som Deloitte till följd av tingsrättens dom hade fått mot Processorbolaget. Deloitte har inte fått någon utdelning i konkursen.

5. Deloitte har gjort gällande bl.a. att M.H. och J.L. enligt principerna om ansvarsgenombrott är skyldiga att ersätta Deloitte för dess rättegångskostnad i tvisten mot Processorbolaget. Hur det förhåller sig med detta är den prejudikatfråga som HD ska ta ställning till.

Allmänt om s.k. ansvarsgenombrott

6. Enligt 1 kap. 3 § första stycket aktiebolagslagen (2005:551) har i ett aktiebolag ägarna inte något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser. Aktiebolagets borgenärer är alltså för betalning som princip hänvisade till bolagets tillgångar. Aktieägarnas frihet från personligt betalningsansvar balanseras av bestämmelser som syftar till att ge borgenärerna ett visst skydd. I 25 kap. 19 § finns bestämmelser om personligt betalningsansvar för aktieägare i samband med likvidationsskyldighet på grund av kapitalbrist, vilket det erinras om i 1 kap. 3 § andra stycket.

7. Under rubriken ansvarsgenombrott brukar diskuteras om aktieägare eller andra trots regeln i 1 kap. 3 § första stycket aktiebolagslagen med stöd av icke lagfästa rättsprinciper kan bli ansvariga för förpliktelser uppkomna i en verksamhet som bedrivs av bolaget eller i dess namn. Ett sådant ansvar kan tänkas förklaras med en oskriven associationsrättslig genombrottsregel. En annan förklaring är att den verksamhet som bedrivs i bolagets namn i själva verket är att anse som bedriven av ägaren själv (eller av någon annan). Ytterligare en möjlighet är att enligt allmänna rättsprinciper om utomobligatoriskt skadeståndsansvar, ägaren (eller någon annan) ansvarar för skada som har föranletts av bolagets verksamhet.

8. I propositionen till aktiebolagslagen behandlade regeringen frågan om det borde införas regler om ytterligare undantag från 1 kap. 3 § första stycket aktiebolagslagen. Det konstaterades att i rättspraxis hade slagits fast att undantag från principen om aktieägarnas frihet från betalningsansvar kan göras under vissa förutsättningar. Enligt regeringen borde detta vara möjligt också i fortsättningen, när principen om aktieägarnas frihet från betalningsansvar leder till stötande konsekvenser. Eftersom friheten från personligt betalningsansvar utgör en av aktiebolagsrättens hörnpelare, fanns det dock anledning att iaktta försiktighet med inskränkningar i principen. Det skulle också vara förenat med betydande svårigheter att konstruera en generell lagregel om ansvarsgenombrott. Regeringen gjorde därför bedömningen att övervägande

skäl talade mot att i propositionen föreslå en generell lagregel om ansvarsgenombrott. Samtidigt framhölls att detta ställningstagande inte skulle innebära något hinder för domstolarna att tillämpa och vidareutveckla de principer som hade vuxit fram i rättspraxis för ansvarsgenombrott. (Se prop. 2004/05:85 s. 205 ff.)

Utgångspunkter för ansvarsbedömningen

9. Bestämmelsen om ansvarsfrihet i 1 kap. 3 § första stycket aktiebolagslagen är generellt avfattad. Uttalandena i motiven om ansvarsgenombrott får anses närmast ta sikte på det ansvar för aktieägare som kan följa av mera allmänt tillämpliga civilrättsliga principer. Sålunda kan förpliktelser enligt ett avtal under vissa förutsättningar göras gällande inte bara mot den som formellt har åtagit sig dem utan även mot den som har det reella intresset i saken, t.ex. när en verksamhet i en juridisk person i själva verket är att se som driven av ägaren själv (jfr NJA 1935 s. 81 och NJA 1975 s. 45). Vidare kan en aktieägare i vissa situationer bli ersättningsskyldig på grund av allmänna skadeståndsrättsliga regler (jfr NJA 1947 s. 647). Även i vissa andra särskilt kvalificerade fall kan ett personligt betalningsansvar för aktieägare komma i fråga. Vad som nu har sagts om möjligheten av ansvar för aktieägare kan beroende på omständigheterna tänkas gälla även annan än aktieägare, t.ex. en styrelseledamot.

10. En särställning när det gäller möjligheten att en aktieägare eller annan skulle ansvara för en bolagsförpliktelse intar ofrivilliga borgenärer. Den som frivilligt träder i förbindelse med bolaget - typiskt sett genom att ett avtal ingås med detta - kan i regel utvärdera bolagets ställning. Behovet av rättsskydd när det gäller bolagets betalningsförmåga måste då anses vara tillgodosett med de aktiebolagsrättsliga reglerna. En borgenär som inte har kunnat undvika att få en fordring hos bolaget, exempelvis på grund av en deliktuell skada som bolaget ansvarar för, kan däremot i vissa fall vara i behov av ett förstärkt rättsskydd. I vad mån det behovet kan föranleda ett ansvar för annan än bolaget beror bl.a. på vad för slags fordring det rör sig om och ändamålet bakom den rättsregel som fordringen vilar på.

11. Den som stäms till domstol kan i princip inte undandra sig att bli indragen i en rättegång. Svarandens skydd ligger främst i de regler om rätt till ersättning för rättegångskostnader som rättegångsbalken ger. Reglerna verkar också handlingsdirigerande genom att mot möjligheten till framgång i processen står risken för ett rättegångskostnadsansvar. Ju svagare talan är, desto större blir risken för ett sådant ansvar. Vid förlust blir dessutom kostnaden högre, ju mer vidlyftigt processen har drivits.

Bedömningen i detta fall

12. M.H. och J.L. förvärvade Processorbolaget några månader innan bolaget köpte processföremålet av konkursbona. Någon annan verksamhet än rättsprocessen drevs inte i bolaget. De ekonomiska transaktioner som ägde rum rörde endast bolagets egna ombudskostnader, varvid inbetalningar till bolaget tids- och beloppsmässigt sammanföll med utbetalningar till ombudet. Bolaget har, utöver aktiekapitalet, inte försetts med mer kapital än att det kunnat betala de egna processkostnader som löpande har uppstått. Inget har framkommit som tyder på att det har funnits någon plan för hur kostnader som kunde uppstå i händelse av att man förlorade rättsprocessen skulle betalas.

13. Slutsatsen är att bolaget har utgjort endast ett medel för M.H. och J.L. att kunna driva rättsprocessen avseende den förvärvade fordringen med en begränsad risk för negativa ekonomiska konsekvenser för egen del, men med bibehållen möjlighet att få del av de ekonomiska fördelarna vid en framgång i processen. Arrangemanget har således uteslutande syftat till att kringgå rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader och därmed till att rubba det incitament och den balans som dessa regler avser att åstadkomma.

14. På grund av det anförda, och då omständigheterna i övrigt inte motiverar någon annan bedömning, kan M.H. och J.L. inte undgå att svara för Deloittes rättegångskostnader med anledning av rättegången mot Processorbolaget. Det saknas förutsättningar att jämka ansvarsbeloppet.

Övriga frågor

15. Det finns inte skäl att meddela prövningstillstånd i målet i övrigt.

- - -

Domslut

HD förklarar att M.H. och J.L. är ersättningskyldiga gentemot Deloitte AB.

HD meddelar inte prövningstillstånd i målet i övrigt. Hovrättens domslut står därmed fast.

HD:s dom meddelad: den 11 december 2014.

Mål nr: T 2133-14.

Lagrum: 1 kap. 3 § aktiebolagslagen (2005:551).

Rättsfall: NJA 1935 s. 81, NJA 1947 s. 647 och NJA 1975 s. 45.

Sökord: Aktiebolag; Personligt betalningsansvar; Ansvarsgenombrott;
Processbolag
